

Sharam Alghasi. Innvandrereren. Jeg er fortsatt inne, og jeg vandrer fortsatt. I: Mellom to kulturer / Sharam Alghasi, Katrine Fangen, Ivar Frønes (red.). Oslo: Gyldendal akademisk, 2006.
ISBN: 978-82-05-34002-2, 82-05-34002-1.

Arkivert i DUO med tillatelse fra Gyldendal.

Lenke til Gyldendal <http://www.gyldendal.no/>

Lenke til boken

http://www.gyldendal.no/new/default.asp?ID_Product=9788205340022

SHARAM ALGHASI, KATRINE FANGEN
OG IVAR FRØNES (RED.)

MELLOM TO KULTURER



GYLDENDAL

AKADEMISK

jobbet lenge med disse problemene og har holdt flere foredrag om temaet. Det viktigste for meg er å aksjonere aktivt blant dem som praktiserer kjønnslemlestelse, og jeg mener at dette skulle vi ha gjort over hele landet. Da jeg begynte med handlingsplanen, tok jeg kontakt med alle kommunene og skolene i landet og sendte ut informasjon om oss.

Jeg reiste mye og var over hele landet fra nord til sør. Til slutt flyttet jeg til Oslo for å kunne utføre arbeidet bedre. Dessverre hindrer jobben meg i å se barna mine så ofte som jeg skulle ønske, akkurat som tilfellet er for mange nordmenn.

OK-prosjektet ble opprettet etter avsløringen som Kadra gjorde av en afrikansk, muslimsk imam. Kadra stilte opp med skjult kamera fra TV2 og spurte imamen om hans råd i forbindelse med egen forestående omskjæring. Imamen svarte at hun skulle høre på mora si, selv om det var lov mot omskjæring i Norge. Kadras avsløring førte til mange konflikter mellom afrikanerne i Norge. Dette gjorde arbeidet mitt vanskeligere. De fleste afrikanerne følte seg stigmatisert og trodde jeg så ned på min kultur. Det ble vanskelig å forklare at kjønnslemlestelse er en egen viktig sak, uavhengig av Kadras avsløring.

Jeg ble invitert nok en gang, denne gangen til Barne- og familiedepartementet. Da ble jeg ansatt som nasjonal prosjektmedarbeider i OK-prosjektet med ansvar for tre forskjellige målgrupper: helsepersonale, det offentlige og dem det gjaldt. Min plan videre er å jobbe med Norsk Sykepleierforbunds prosjekt i Mogadishu mot kjønnslemlestelse og med helseforebyggende tiltak. Men først blir det hovedfag i internasjonal sosial velferd og helsepolitikk på Høgskolen i Oslo i 2006. Tanken er å dele med mine egne av alt som jeg har lært i Norge. Jeg håper bare jeg får tid til mine barn, familie og de nye vennene jeg er blitt kjent med i Norge.

Innvandreren

Jeg er fortsatt inne, og jeg vandrer fortsatt

Sharam Alghasi

Jeg føler at det norske universet og jeg, og det forholdet vi har til hverandre, er preget av det faktum at jeg er innvandrer. Både hvordan jeg ser på omverdenen og hvordan jeg blir sett på, preges av dette faktumet. Det at jeg kommer fra et annet sted, ser annerledes ut og snakker annerledes, gjør meg til et spesielt innslag i det norske universet. Denne følelsen av annerledeshet har jeg et ambivalent forhold til. Til forskjell fra ikke-innvandrere blir jeg som oftest plassert på grunnlag av mine faste, uforanderlige egenskaper som innvandrer. Jeg er mørkhudet, jeg er mann, og jeg kommer fra et muslimsk land. Disse kjensgjerningene ser ut til å vekke bestemte forestillinger om meg hos menneskene rundt meg i Norge.

Det kan virke som jeg kan leve i Norge i 150 år og stadig bli møtt med spørsmålet «hvor kommer du fra?». Behovet for å stille dette spørsmålet viser at jeg definitivt er en som kommer fra et annet sted. Jeg er den fremmede. Min fremmedhet er kilden til manges ønske om differensiering. I kraft av å være mørkhudet mann fra et muslimsk land antas jeg å ha bestemte holdninger og handle på bestemte måter. Forenklet handler det om å bli identifisert som en muslimsk mann styrt av en moralsk-religiøs

overbevisning som står i kontrast til den normale, aksepterte væremåten blant nordmenn. Nordmannen representerer den rake motsetning av den forestillingen han har av den muslimske mannen ved at han selv representerer det som er akseptert, følger den normale og alminnelige måten å leve livet på. Dessuten har han oppskriften på hvordan verden skal forstås og hvordan man best handler i den.

Men det å være innvandrer handler ikke bare om å bli utsatt for stereotyper oppfatninger. Det å være innvandrer gir meg også en form for makt. At jeg ser annerledes ut og snakker annerledes, setter meg i fokus, jeg blir lagt merket til, folk rundt meg blir nysgjerrige. Og i vår verden hvor lengsel etter å være i sentrum er grenseløst viktig, skal man for all del ikke undervurdere kraften av annerledesheten.

Å være fremmed handler om å leve med denne ambivalensen: på den ene siden å bli satt i bås og på den annen side være gjenstand for andres interesse og oppmerksomhet. Iblant smerter det å bli konfrontert med konvensjonene og definisjonene. Samtidig er min annerledeshet også en kilde til en egen måte å se verden på, forstå relasjonene og handle slik jeg selv mener er riktig uavhengig av konvensjoner og definisjoner. Jeg føler meg fri til å stille spørsmål ved den såkalte allmenne virkeligheten rundt meg, uten å være bundet av diverse sosiale og kulturelle konvensjoner. Kanskje jeg ikke forstår hvilke konvensjoner som gjelder, at jeg har flere virkeligheter som lever side om side, og dermed er i stand til å lese situasjoner og kontekster noe annerledes. Slik jeg ser det, er dette en styrke. Mange bør misunne meg denne evnen – evnen til å se ting på en annerledes og «frigjort» måte.

Veien til manndom

Å reise eller sitte i fengsel. Å gjennomgå en av disse tilstandene er veien til manndommen, sier et persisk ordtak. Disse tilstandene har én ting felles, nemlig at de representerer noe utenom det hverdagslige, det vi er vant til. De er tilstander hvor man blir satt på prøver, prøver innen fremmede og ukjente kontekster. På mange måter kan «å være innvandrer», altså frem-

medheten, forstås som en konstant påminnelse om en reise, en reise fra et sted, en vandring som begynte ute og som fortsetter inne. Fremmede, men egentlig kjente kontekster, dukker stadig opp på reisen og får deg til å vurdere, og revurdere, prøve å forstå og prøve å bli forstått.

Etter å ha vært i Norge i et par måneder ble jeg med på en fest hvor verten ville ha en tier fra hver festdeltaker til å dekke diverse festutgifter. Noen mente jeg var der som gjest og ikke skulle betale. Verten var uenig. Han mente at siden sosialen betalte mine livsutgifter, var det gode grunner for at jeg måtte betale min del. Det mente han uten at han hadde sett meg før eller visste hvem jeg var. Verten hadde likevel rett, jeg gikk jo på sosialen. Flere gjester diskuterte med ham, prøvde å få ham til å forstå at jeg var gjest. Denne episoden gjorde noe med meg. Den vekket en kjede av tankeprosesser i mitt hode. Der og da, i mitt univers, i mitt indre, følte jeg meg veldig tråkka på, ydmyket. Det gjorde jeg fordi jeg følte meg definert og satt i bås, jeg var redusert til en flyktning som går på sosialen. For verten fremsto sosialen og ikke jeg som bidragsyter til festen, og for andre gjester som forsvarte meg, var jeg gjest i selskapet. For ingen av partene var jeg en fullverdig, moralsk person. Og det gjorde vondt. Men mer enn å gjøre vondt, fikk denne opplevelsen meg til å starte en tankeprosess som fortsetter den dag i dag. For det er jeg verten dypt takknemlig.

Å være fremmed handler om å være i en konstant kamp om definisjoner. Det essensielle i denne definisjonskampen er hvem den fremmede selv tror han eller hun er, og hva de andre faktisk tror om den fremmede. Det er i skjæringspunktet mellom disse definisjonene at fremmede blir til fremmede, altså i samspillet mellom egen oppfatning av fremmedhet og andres. Mange ville kanskje ha sagt at min opplevelse på festen ikke handlet om meg. Verten kunne for eksempel ha sagt det samme til noen andre, noen som verken var mørkhudet, eller mann eller fra et muslimsk land. Og disse «noen» ville aldri ha tolket vertens holdning og standpunkt så dramatisk som jeg gjorde. Det kan også godt hende at flere gjester delte min oppfatning og min definisjon, altså at man ut ifra gjeldende kulturelle regler om høflighet eller gjestfrihet behandler sine gjester på visse måter. Men jeg tror neppe noen gjester hadde tolket og definert situasjonen på

samme måte som meg. Den definisjonen var min. Og det er nettopp hans og min forståelse av konteksten som til sammen førte til at jeg opplevde hendelsen som ubehagelig. Mine forestillinger om vennskap og sosiale relasjoner er – eller var?! – ganske annerledes, og i mine øyne var verten uhøflig. Men uhøflig var han kanskje ikke sett med norske øyne?

Den kollektive nordmannen, den kollektive iraneren

Mohsen Makhmalbaf, en anerkjent iransk filmregissør, ble av en vestlig journalist stilt et spørsmål om forskjellene mellom Iran og den vestlige verden. Han ga følgende svar: «I Vesten er det systemene som bærer med seg menneskene, mens i Iran er det menneskene som bærer med seg systemene.» Dette svaret har jeg i mange sammenhenger fundert på. Faktisk så ofte at det er blitt til et slags forskningsprosjekt, eller rettere sagt en slags hverdagslig utdanningsprosess hvor jeg grubler over oss mennesker. Jeg grubler over hvorfor vi mennesker handler som vi gjør, hva mine handlinger er preget av, og hvor frie vi er når vi handler. Finnes det forhold som preger meg og mine handlinger, og hvis de finnes, hva er disse forholdene, og hvordan preger de meg og måter jeg forstår og handler på i verden? Norske politiske valg fascinerer meg. Det første politiske valget i Norge jeg opplevde, var stortingsvalget i 1989. Jeg satt og så på tv. Valgresultatene strømmet inn. Alt var klart i løpet av natta. Man kunne sitte foran tv-en og registrere hvor mange fra hvilke kommuner som stemte på ulike politiske partier. Man vekslet mellom oversikt over kommunene og landsoversikt, så gikk man over til mandatfordelingen på Stortinget. Det hele ble avklart seint på natta da alle partilederne – noen erklærte seierherrer, og noen tapende partier – var samlet for å snakke om den politiske sammensetningen landet kunne forvente seg i tiden framover. Den norske valgprosessen viste meg at det eksisterer et overordnet tillitsforhold mellom det offentlige og det private. Ola og Kari skrur på tv-en, ser valgresultatene og får med seg hvilken regjering vi får dagen etter. Samme mønsteret registreres andre plasser: Brev du får av tannlegen i posten, selvangivelsen du skal levere, køen du skal stille deg i i matbutikken, og mange andre eksempler

illustrerer en klar grense mellom et system som tjenesteytende og individer som brukere. Denne troen på systemet fascinerer meg, et system som baserer seg på klare spilleregler som alle er stort sett enige om. Spillereglene og troen på at denne relasjonen mellom jeg som et individ og et offentlig apparat er internalisert, de er kroppsliggjorte.

I Iran er forholdene annerledes. Individet mangler dette tillitsforholdet til systemet, ikke nødvendigvis på grunn av det politiske systemet i landet – det blir altfor enkel. I likhet med Norge snakker jeg om spilleregler som eksisterer mellom individet og det offentlige apparatet. Men i motsetning til det norske universet bærer individet med seg et system. Bare tenk på et enkelt banklån i Norge. Det er jo en enkel sak. Du søker om lån, og hvis du oppfyller kravene banken stiller, tar du opp lån for å bruke det til det formålet du ønsker. Hvis du skal til matbutikken, vet du hvilke matbutikker som er åpne til hvilke tider, eller hvis du skal ta bussen til jobb, finnes en rutetabell på bussholdeplassen du kan kikke på for å finne ut om du rekker jobben hvis du tar bussen, eller om du er seint ute og må til taxiholdeplassen – som vanligvis er merket med et skilt som det står «Taxi» på. Slike ting tar man for gitt i Norge. I det iranske universet fungerer ikke ting så enkelt. Selvsagt finnes både banker, matbutikker, busser og taxier (til forskjell fra hva en del mennesker tror i Norge), men i motsetning til i det norske universet finnes ikke klare spilleregler for hva du kan forvente av en bank med hensyn til spørsmålet om lån, ikke klare regler rundt åpningstider heller. Du har rutetabeller på bussholdeplassene, men du lærer fort at du ikke kan stole på dem. Hva gjør du da, hvis du trenger et lån eller mangler dagligvarer i Iran? Jo, hvis du skal ta opp lån, spør du en venn eller en fetter du har. Kanskje de kan låne deg pengene du trenger, eller kanskje de kjenner en i banken som de kan kontakte og legge inn et par ord for deg, eller de kan spørre andre venner om de har penger å låne bort til dem, og de kan låne bort til deg igjen. Hvis du skal i matbutikken, og ikke vet når den er åpen, går du til naboen og spør om du kan låne sukkerbiter for eksempel, eller du kan faktisk ringe en kamerat som kan kjøre sukkerbiter hjem til deg. Hvis du skal på jobb og mister bussen, kan du ringe en kamerat som kan kjøre deg til jobb. Alt

dette forutsetter et ekstremt komplisert system av resiprositetsrelasjoner som er fullstendig ubegripelig for utenforstående.

Hva gjør disse spillereglene i de norske og iranske universene med meg? Det er ganske komplisert egentlig det som skjer med meg, tror jeg. Hvis jeg ligger alene hjemme med 40 i feber og må komme meg til legevakten, ringer jeg først og fremst til en iransk venn, ikke fordi han er en bedre venn enn mine ikke-iranske venner, men fordi jeg vet at han forplikter seg til min situasjon på en annen måte. Han – ofte han egentlig! – har ikke så lett for å takke nei til min forespørsel, enten fordi han ikke har hjerte til det, eller at han ser på det som en ganske *naturlig* ting å bli ringt opp av en venn og bli spurt om hjelp midt på natta. Hvis jeg skal ha en snekker, kontakter jeg også andre iranere for å høre om de vet om en snekker, og er temmelig sikker på at jeg, etter flere telefonsamtaler gjennom flere ledd, kommer i kontakt med en snekker. Jeg kunne jo naturligvis slått opp i Gule Sider, det hadde gått fortere. Noen vil kanskje si at dette ikke er spesielt for iranere. At også nordmenn ringer venner hvis de er syke, eller de trenger hjelp til å flytte. Det er riktig. Det som er spesielt med den iranske måten, er at private, uformelle relasjoner dominerer eller rettere sagt gjennomsyrrer store deler av menneskenes handlinger og væremåter. Avhengighetsforholdet er annerledes og gi-og-ta-kulturen fremstår nokså annerledes sammenliknet med den norske.

Som andre fellesskap handler det iranske ikke bare om å yte hverandre tjenester, men også om forpliktelser og konvensjoner. Jeg kan forvente at en iraner kan ringe meg når som helst for å spørre om noe eller stå på døra fordi han og familien hadde lyst til å besøke meg og familien min.

Jeg snakket om fremmedes uvurderlige evne til å stille spørsmål ved den såkalte allmenne virkeligheten rundt seg, uten å være bundet av diverse sosiale og kulturelle konvensjoner. De komplekse sosiale relasjonene i Iran, det resiprositetsforholdet individene ofte befinner seg i, har takket være min fremmedhet blitt gjenstand for refleksjon. Jeg ser det unike ved å ivareta det mellommenneskelige, men jeg er også på konstant vakt overfor kontekster hvor nettopp samme relasjoner fremstår som en hindring. I den norske konteksten stiller jeg meg ganske skeptisk til en blind systemtro, men samtidig identifiserer jeg meg med noen av de indi-

viduelle grensene man lærer å ivareta. Da føler jeg at det er noe transnasjonalt, noe verken iransk eller norsk, eller både norsk og iransk, jeg representerer. Jeg identifiserer meg med dem som gjennomgår eller har gjennomgått noen av de refleksjonsprosessene jeg har gjennomgått eller gjennomgår. Og disse menneskene er så vanskelige å plassere, er de «iranere» eller «norske»? Jeg har for lengst sluttet å tenke bås.

Iraner i det moderne dilemmaet: Dilemma 1

Mange av iranerne som fant veien til Norge på 1980-tallet, hadde mer eller mindre brent alle broer bak seg. De kunne ikke dra hjem igjen, de måtte se framover. Brevene jeg sendte til Iran, ble kortere og kortere. Språket jeg brukte for å skrive brevene, var persisk, men ble mindre og mindre persisk likevel. Det ble min persisk. Etter hvert skjønnte jeg ikke selv hva jeg skrev om, fordi det var så vanskelig å beskrive hverdagen min på et begripelig språk for dem jeg hadde i Iran. Nået, livet i Norge, på sin side handlet om mye nytt. Deriblant om et dilemma jeg hadde felles med mange andre i det moderne Norge, nemlig et dilemma om menneskenes autonomi og deres forhold til verden de lever i, og er en del av. Dette moderne og norske dilemmaet handler om menneskets plassering i universet. Det handler om på den ene siden å sette seg selv i verdens sentrum, at det er det enkelte individ som er utgangspunkt. Man skal være original, være seg selv, eller som «Idol»-dommerne pleier å si det: «gjøre ting til sitt eget».

En av de første tingene som forundret meg i Norge, var bursdagsfeiringen. Hvordan er det mulig å feire seg selv? For en iraner på min alder og fra min generasjon, er det rett og slett vanskelig å forstå. Et annet fenomen jeg fortsatt har et ambivalent forhold til, er setningen «nå vil jeg være for meg selv». Selvsagt lar setningen seg oversette til persisk, men den brukes likevel ytterst sjeldent. Faktisk ville det være ytterst vanskelig å bruke setningen i iranske sammenhenger. Det vil si konvensjonene gjør det vanskelig for en å tenke tanken. Du får ikke være for deg selv for å være deg selv. I det norske samfunnet derimot er «meg selv», i likhet med mange andre ting, blitt institusjonalisert. Verden dreier seg om meg! Bare se på utvik-

lingen av fjernsynet. Mer og mer beveger vi oss nå i en retning der digitale løsninger skal tjene individenes behov. Du skal få se på det du har lyst til, når det passer deg. Tv-en er der nettopp for deg.

Samtidig er dette jeg'et med individuelle behov en del av et fellesskap, som blant annet styres av et ubønnhørlig krav om likhet og jantelov. Man skal for all del ikke tro på at man er bedre enn noen andre. Du skal befinne deg i noenlunde konforme tilstander med dine omgivelser. Akseptere og internalisere allmenne norske verdier. Bare ta tv-en som et eksempel. Tv-en er der for deg, men den skal samtidig bygge på norske felles verdier, gi uttrykk for samfunnsansvar sies det. Regjeringene lufter ideer om Det norske hus eller kommisjoner om verdier og liknende. Man snakker om norsk skikk og bruk. Ideer om å bygge en nasjon, den norske nasjonen blir stadig reproduisert. I dette regimet vil det være mer logisk å snakke om «hvordan nordmenn feirer 17. mai» eller Norge som «verdens beste land å bo i», enn å fortelle hvordan moderne prosesser om fragmentering og likhetsideologien stadig er tilstedeværende i det norske samfunnet og gjennomsyrrer hvert eneste hjørne av den norske underbevisstheten. Jeg må leve med det grunnleggende moderne norske dilemmaet: Jeg må skissere en grense for «jeg», jobbe for å ivareta den og gi uttrykk for den, og ikke minst skal jeg forsøke å fremstå som en del av et imaginært norsk fellesskap. Jeg hørte en gang Arbeiderparti-politikeren Saera Khan i Radio som sa: «Jeg føler meg helt norsk, jeg.» Bra for henne. Men denne følelsen deler jeg ikke med henne. Det er fordi jeg ser hvordan norskheten – i likhet med «jeg» – er preget av dilemmaer og kontraster. Grensene for «jeg» og den imaginære norskheten flyttes kontinuerlig. Er jeg norsk? Neppes. Er jeg iraner? Tror ikke det.

Etter å ha vært i Norge i noen få dager, var jeg innom en butikk, kjøpte meg en sixpack, og satte meg på en av disse benkene utenfor Stortinget for å drikke min øl og se på folk som gikk forbi. Det gikk ikke lenge før jeg hadde to politi på sine høye hester foran meg som prøvde å fortelle meg et eller annet. Etter å ha skjont at jeg ikke kunne norsk, fortsatte de på engelsk: «You are not allowed to drink in public in Norway.» Pussig. Jeg trodde ikke det var tilfellet, fordi noen dager tidligere da jeg var i Oslo for

første gang, var det bare fulle mennesker – med gule og hvite fotballdrakter – å se i byens sentrum. Da var det ikke noe politi som minnet folk om offentlige vaner. I ettertid skjønte jeg at på den aktuelle dagen gikk cupfinalen på Ullevaal. Og menneskene på Karl Johan med hvite og gule trøyer var Rosenborg- og Fyllingen-fan som etter en lang og våt tur til Karl Johan ikke hadde funnet veien til Ullevaal.

Det er alltid vanskelig å vite hvor man skal trekke grensen for når man skal være seg selv, og når man skal forsøke å bevise at man er som alle andre og ikke noe bedre. Hva skjer med meg som kommer utenfra? Bli den moderne forvirringen dobbelt så stor for meg? Vil jeg kunne være meg selv? Eller hvordan kan jeg være det samme som alle andre? Det føles alltid som om noe skiller mellom det man forventer av seg og sine, og hva man forventer av andre. Jeg føler meg annerledes enn såkalte nordmenn. Jeg føler på kroppen at å være et fullverdige, moralsk menneske, på lik linje med nordmenn, defineres og forstås annerledes når det gjelder meg og folk som meg. I mange tilfeller føler jeg at jeg blir sett på annerledes, blir tolket annerledes og blir dermed behandlet annerledes. Episoden med politiet utenfor Stortinget kunne naturligvis skjedd med hvem som helst, uansett om de var mørke, gule eller grønne. For meg fremsto episoden i ettertid som en kontakt med politi som er kjennetegnet med en følelse av ubehag. Alle de gangene jeg er blitt stoppet av politiet ved grensen til Norge, eller den kvelden da en politimann viste meg fingeren gjennom bilruta i det politibilen kjørte forbi meg, og en slags «dra til helvete, din jævel!» lyste ut av det hvite ansiktet hans. Episoden var en påminnelse for meg og mine utfordringer når det gjelder å finne balansegangen mellom forskjellige tilværelser og værener.

I kampen om anerkjennelse: Dilemma 2 – dobbeltdilemmaet

Janteloven virker litt annerledes når du er fremmed. Du skal ikke tro at du er bedre enn andre, og samtidig skal du tro at det er en viss sjans for at du ikke er like god som alle andre. Det er få som er klar over hvor slitne og

resignerte iranerne var da de kom seg ut av Iran i tiden etter den iranske revolusjonen i 1979. Iranere begynte å komme til Norge fra midten av 1980-tallet. Det er nesten umulig å skjønne seg på iranere i Norge og resten av den vestlige verden uten å forstå de forholdene de reiste eller flyktet fra. Den iranske revolusjonen var sterkt sekularistisk og venstreorientert, noe som ofte ikke nevnes når det er snakk om denne revolusjonen. Det iranske samfunnet er langt fra noe homogent religiøst samfunn. Tross disse viktige aspekter i den iranske revolusjonen og samfunnet, ble landet faktisk gjenstand for et massivt kulturelt angrep på 1980-tallet. For å forstå noen aspekter ved dette massive kulturangrepet, vil det kanskje hjelpe og sammenlikne Iran på 1980-tallet med Irak etter den første Golf-krigen. Et angrep på Irak hadde som mål å bekjempe en diktator, nemlig Saddam Hussein. Saddam Husseins regime ble ofte fremstilt som et brutalt diktatur med solid militær kapasitet som kunne være en trussel for verden utenfor. Det var hans makt og terror som sto i sentrum for forestillingene om Irak. I Irans tilfelle på 1980-tallet derimot var det ikke bare et diktatur som var ved makta. Forestillingene om Iran på dette tidspunktet handlet også om et regime som hadde sin legitimitet i en islamsk revolusjon i landet. Det iranske samfunnet representerte da de verdene og leveste som i Vesten ble fremstilt og forstått i sterk kontrast til den vestlige kulturen. Filmen *Ikke uten min datter* er en illustrasjon på måten Iran og det iranske samfunnet ble sett på og forstått på i denne perioden. Filmen handlet om en amerikansk kvinne, gift med en iraner, som etter revolusjonen reiste sammen med familien til Iran for å bosette seg der. Mens de hadde et tilnærmet perfekt ekteskap i USA, ble forholdene snudd på hodet da familien flyttet til Iran. Mannen ble forvandlet til en fundamentalist, og hun ble holdt fanget i et hus, fanget både av mannen og et sett med kompliserte kulturbetingede relasjoner som gjorde tilværelsen utholdelig for henne. Og det eneste hun tenkte på, var å ta med seg dattera og komme seg vekk fra helvetet. Ja, helvete er betegnende for måten det iranske samfunnet ble beskrevet på i denne filmen.

Iranernes tilværelse, fra den dagen de kom til Norge, var på mange måter preget av et dilemma. På den ene siden var det snakk om en gruppe

mennesker som nettopp hadde forlatt sitt land, de fleste av dem fordi de var frustrert eller oppgitt over kulturelle og politiske forhold i Iran. Og på den andre siden ble den samme gruppa oppfattet og ofte behandlet som representanter for de samme kulturelle og politiske tilstander de hadde tatt avstand fra. Det var vanskelig å være iraner på 1980-tallet. Før jeg kom til Norge i 1988, jobbet jeg som engelsklærer ved en privatskole i Bangkok. Alle lærerne visste at jeg var fra Iran, bortsett fra skolens eier, en amerikaner, som gikk rundt og trodde at jeg var greker. Jeg hadde mer eller mindre ikke sjanse til å få meg en liknende jobb hvis jeg tilkjennega at jeg var fra Iran.

Da jeg kom til Norge, verserte historier blant iranere om alle de dumme spørsmålene nordmenn kunne få seg til å stille iranere. En klassiker var for eksempel: «Har dere kjøleskap i Iran?» Det gjorde mange iranere rasende. Jeg tror mange iranere fort følte at de sto i opposisjon til Norge og nordmenn. De stilte seg kritiske til samfunnet de levde i, de følte seg ensomme, misforstått og feil behandlet.

For meg var det mye raseri involvert i hverdagen. Jeg opplevde mange av de vanlige oppfatningene av fremmede som feilaktige og urettferdige, og samtidig følte jeg at jeg måtte bevise hvem jeg faktisk var. Jeg tror det dilemmaet iranerne levde med, gjorde dem nødt til å ta stilling til mange spørsmål i det norske offentlige rommet. Det virket som om *vi* måtte bevise noe. På begynnelsen av 1990-tallet utgjorde iranere den største gruppen av utlendinger ved Universitetet i Oslo. Det var blant annet over 40 studenter med iransk bakgrunn registrert ved Det medisinske fakultetet. Det er mange iranere som er politisk aktive i Norge. Mange iranere sitter i kommunestyre rundt omkring i landet. På den annen side tror jeg neppe det er noen etniske grupper med så store psykiske problemer som iranere. I tillegg tror jeg at iranere har størst skilsmisserate blant befolkningen med innvandrerbakgrunn, uten at jeg dermed har sagt at det er noe galt i å bli skilt.

Jeg tror mange med bakgrunn av Iran har et stort behov for å forsvare seg overfor nordmenn og deres oppfatninger om Iran. Jeg sa å forsvare seg, kanskje er det mer treffende å si kjempe om en identitet, en kamp om

å bli anerkjent som den man trodde man var, og slik man vil at andre skal oppfatte en.

Fortsatt husker jeg den befriende følelsen av å sitte på pub og være italiener under en fotballkamp mellom Italia og Østerrike i fotball-VM i 1990. Akkurat der og da var det verken Khomeini, fundamentalismen, krigen eller andre liknende assosiasjoner som kunne ta fra meg den følelsen av å være normal, være en som er assosiert med noe mer hyggelig og spennende. Noen år etter på denne puben, så jeg en italiensk film med tittelen *Brød og sjokolade*. Filmen er en skissering av italienske arbeidere i Sveits på 1970-tallet og deres streben etter arbeid og et anstendig liv utenfor Italia. Filmens hovedperson farget håret lyst, og det første han gjorde, var å gå på pub. Akkurat da var det en kamp mellom Sveits og Italia. Han latet naturligvis som han heiet på Sveits. Men da Sveits scoret det første målet, klarte han ikke å holde masken, og de andre pubgjestene oppdaget dermed at han var italiener og kastet ham ut av puben. Jeg kunne faktisk kjenne meg igjen.

Napoleon sa en gang: «Det du er, er en kombinasjon av hvem de andre tror du er, og hva du selv tror du er.» Da jeg var student, studerte jeg sammen med en utvekslingsstudent fra Spania. Han syntes at norske jenter var veldig pene. Han sa: «I don't have to do much, my passport is working for me.» Det Napoleon sa, og det min spanske medstudent hadde av forestillinger om verden rundt seg, understreker etter min mening at det nettopp er i relasjon til andre mennesker og i de ulike sosiale kontekster man skaper mening om seg selv og verden rundt.

Fra empati til konkurranse

Min annerledeshet er en stadig prøve for meg og for dem som har et forhold til meg.

Først det med kommunikasjon: Jeg har en kamerat som etter å ha kjent meg i mange år gjerne kombinerer tegnspråk med ord mens han snakker med meg. For eksempel vil han fortsatt ta på tennene sine hver gang han snakker om broren sin som har studert odontologi. Eller det finnes fortsatt noen blant mine venner som lurer på: «Sharam, hvordan føles det å

være iraner i Norge?» Jeg kan fortsatt etter 18 år i Norge høre andres kommentarer: «Du snakker jo veldig bra norsk.» Så er det en mørk side: Følelsen av å bli vurdert ut fra sin opprinnelse og sitt utseende er ikke alltid like behagelig. Jeg må for eksempel leve med at ved grensekontrollen skal det være naturlig, altså en del av mitt liv, å bli stoppet av myndighetene fordi det kan sås tvil om meg og hvorfor jeg vil krysse rikets grenser. Grensevaktene ser på det som naturlig å mistenke meg, og muligens uten å vite det eller uten å ville det, utsetter de meg for den til dels nedverdiggende behandling. Og for meg blir denne behandlingen som en naturlig del av min annerledeshet, eller rettere sagt en påminnelse om at jeg er annerledes, en påminnelse om plassen jeg har i mange norske kontekster.

Kontekstene jeg befinner meg i i min hverdag, understreker min annerledeshet. Min annerledeshet er til tider preget av et forsøk på empati som de andre forsøker å møte meg med. På festen jeg nevnte tidligere, mente noen at jeg ikke måtte betale en tier fordi jeg var gjest, men var det ikke slik at nesten alle som var der, var gjester? Kanskje sympatisørene mine på festen ville at jeg skulle slippe å betale nettopp fordi de ville vise meg empati, at de visste at jeg gikk på sosialet og hadde dårlig råd. Men en tier kunne jeg jo betale. Kanskje var det lite tenkelig for dem å se meg som et fullstendig moralsk menneske som ikke trengte å forholde seg til de reglene som var gjeldende?

Jeg husker en gang da jeg satt på Teddy's Soft Bar ved siden av forfatterne Torgrim Eggen og Herman Willis. Det var akkurat rett etter utgivelsen av Eggens roman *Hilal*. Jeg tok initiativet til å slå av en prat med Torgrim Eggen. Det var spennende at jeg var fra Iran. Han fortalte meg om reisene sine til Tyrkia og, hvis jeg ikke husker feil, Afghanistan. Willis var også en aktiv deltaker i samtalen. Samtalene gikk etter hvert over til norske forhold og vi endte med en analyse av Haakon Lie. Willis mente at grunnen til at Norge var et rikt land i dag, dette var i 1994, var personen Haakon Lie. Jeg stilte meg uenig med han. Han ble veldig irritert, nærmest rasende fordi en innvandrers ville lære han om Haakon Lie.

Egentlig er jeg i dag takknemlig overfor Herman Willis, fordi han sa i hvert fall hva han mente. Jeg er glad for at jeg faktisk ble utfordret. Å sette spør-

målstegn ved de andres forestillinger, gjør at man kan bli møtt på andre måter også. Nordmenn bruker ofte uttrykk som *kanskje det, jeg vet ikke, ikke godt å si og det er godt mulig, det*. Slik jeg ser det, er disse uttrykkene med på å konstruere buffere i sosiale samhandlinger, buffere som minsker sjansene for uenigheter eller konflikter. Nettopp det å unngå konflikter kan være temmelig irriterende for en som ikke følger disse spillereglene. I slike situasjoner er det lett å bli stemplet som aggressiv. Aggressivitet er en av egenskapene som ofte assosieres med innvandrere, og ofte settes i kontrast med den norske egenskapen om *team work* og en kollektiv orientering og væremåte.

Vandret til og vandret fra

De fleste iranere som på 1980-tallet utvandret til Vesten, var mennesker som hadde vært sterkt engasjert i de politiske og sosiokulturelle omveltningene i Iran på slutten av 1970-årene. De tilhørte en generasjon som hadde sterke ønsker om radikale forandringer i Iran. Når jeg snakker om radikale forandringer, er det uhyre viktig å ha i bakhodet en sentral politisk-kulturell diskurs i den iranske bevisstheten, nemlig følelsen av å være annerledeslandet i Midtøsten som er på jakt etter å få tilbake sin arv etter den persiske, iranske storhetstiden. Ønskene om forandringer slo feil, og det resulterte i at iranerne resignerte og ble desillusjonert, og at mange ville vekk fra Iran. Jeg tror de fleste av oss hadde et sterkt samfunnskritisk standpunkt i forhold til Iran og de endringene vi hadde opplevd. Det grunnleggende spørsmålet var hvordan i alle dager en folkelig bevegelse kunne føre til et terrorvelde, hvordan kunne et rikt samfunn havne i middelalderske tilstander? Dette spørsmålet kombinert med misnøyen rundt de postrevolusjonære tilstandene i Iran gjorde denne gruppen av iranere til en gruppe som sto utenfor og stilte seg kritiske til en rekke fundamentale politiske og kulturelle orienteringer i Iran. De fleste av oss utvandret ikke bare fordi livene våres var i fare, men også fordi vi ikke så noe å kjempe for lenger, fordi vi så på situasjonen som så håpløs. Vi vandret ut av Iran, forvirret og oppgitt, og noen av oss vandret inn i Norge på jakt etter å bygge noe nytt.

Hva kjennetegner så den «kollektive bevisstheten» i Iran? Mens den norske bevisstheten handler om idealer om likhet, har det iranske samfunnet trodd på sin utvalgthet, at det er noe som skiller dem radikalt fra Midtøsten for øvrig. Man har tenkt på en gammel storhetstid. Det forrige regimets bestrebelser på nasjonsbygging har en del av æren for det. Sjåhen av Iran knyttet sitt dynasti til gamle persiske dynastier. I sin kroningstale i 1971 ved graven til Cyrus den store ba han storekongen om å hvile i fred, fordi Iran var i trygge hender.

Iranernes selvhøytidelighet kan også ses i forhold til araberne; Irans marsj mot undergangen og vekk fra det moderne var en konsekvens av arabernes invasjon.

Det er jo til og med slik at shiaislam oppfattes som en persisk variant av islam. I tiden før revolusjonen var det lite som tydet på et sterkt religiøst orientert samfunn. Tvert om tydet mye på sterke sekularistiske trekk. En bevegelse, en revolusjon, i Iran var etter manges syn en bevegelse i retning av et moderne samfunn. Khomeini var ikke bare en religiøs leder, men en leder som sto for modernitet, selvstendighet og likhet. Det fascinerende med det hele var at man bare trodde på Khomeini. Khomeini ble leder for en bevegelse som hadde som mål å føre Iran til de idealene. Venstreorienterte tenkte: Han leder revolusjonen, men det er vi som skal vinne folkets stemmer. Nasjonalistene på sin side var ganske sikre på seier. Og befolkningen på sin side var villige til å gjøre hva som helst for å styrte sjåhen og erstatte han med Khomeini. Den iranske revolusjonen var en bevegelse med en eksepsjonelt stor folkelig oppslutning. Muligens har ingen politisk endring hatt så omfattende folkelig støtte som den iranske revolusjonen. Forandringene i Iran gikk ikke som mange trodde. Og da satt man – som man sier på godt norsk – med skjegget i postkassa, og mange, om ikke hele samfunnet, meldte pass.

Iranere, etter min mening, er den gruppa som bokstavelig talt vandret inn i Norge. Felles for iranere som kom til Norge, var den fjerne tilstanden de befant seg før de kom hit, og den fjernheten var vanskelig å få ut av kroppen, hvis ikke umulig. Men Norge var et nokså spesielt land å vandre inn i. Her, helt plutselig, befant vi oss midt i et dobbelt dilemma,

altså det iranske og det moderne norske dilemma på samme sted og samtidig.

På den ene siden ville vi bevise at vi var noen andre enn det nordmenn flest trodde at vi var, og på den annen side måtte vi finne ut av hvordan vi kunne skape oss et «jag» i dette samfunnet med moderne krav om individualitet, originalitet og forventninger om integrasjon.

Denne tilværelsen, denne dobbeltheten, har preget mange av mine tankeprosesser. Denne dobbeltheten er godt beskrevet i et gammelt persisk dikt. Diktet handler om en mann som ikke får komme inn i moskeen fordi moskéfolka mener at han ikke kan be ordentlig. Han får heller ikke komme inn på vinhuset, fordi vinfolka mener at han ikke har lært å drikke riktig. Jeg sitter dermed fortvilet og ber om at noen viser meg veien. Denne mentale tilstanden og min væren som en fremmed i det norske samfunnet har gjort meg i stand til å være godt fornøyd med den intellektuelle posisjonen jeg befinner meg i, og det er å sitte i opposisjon til en rekke posisjoner som påberoper seg å være sanne, men for meg fremstår de som falske og bedragerske. Jeg vandrer fortsatt, den dag i dag, for å forstå mer om fortid og nåtid. Stiller meg usikker til fortiden og kritisk og avslørende til nåtiden. Jeg vandrer, og fortsatt lurer jeg på det iranske *jeg* og det iranske *vi*, det norske *jeg* og det norske *vi*. I denne vandringen møter jeg alltid mennesker jeg klarer å identifisere meg med, mennesker som identifiserer seg med meg. Disse menneskene og jeg finner hverandre, eller bedre sagt, finner noe hos hverandre som er større enn deres norskhet, min iranskhet, eller hva det måte være. Det er dem jeg letter etter.

Migrasjon innenfor Oslos grenser og et stadig skiftende selvbilde

Nadia Ansar

Å flytte fra et sted til et annet

Da jeg var 12 år gammel, bestemte pappa seg for at vi skulle flytte fra Vestli til Ekeberg i Oslo. Jeg husker at jeg gråt og var veldig lei meg. Selvsagt hadde jeg ikke lyst til å flytte fra mine pakistanske venninner på Vestli. Dessuten hadde jeg hørt at det ikke bodde mange «utlendinger» på Ekeberg. Og for alt jeg visste, kunne det kanskje være mange rasister der? På Vestli var det i det minste vanlig med folk fra ulike kulturer og urduundervisning, og ekstraundervisning i norsk på skolen var allerede godt innarbeidet. Dessuten var lærerne godt skolert til å ta hånd om oss. Jeg husker godt at lærerne mente jeg var den flinkeste pakistaneren i klassen. Det var jeg virkelig stolt over.

Det første året på Ekeberg skole husker jeg ikke stort av – alt var nytt og kaotisk. Men jeg husker at jeg var den eneste minoritetsjenta i klassen. Og jeg husker godt den dagen jeg sto helt alene i trappa ved inngangsdøra i et friminutt – uten noen idé om hvor jeg skulle gå og gjemme meg fra alle mulige forvirrende inntrykk. Hele året virket som en merkelig drøm; lyden og stemmene fra de andre skolekameratene, ropene og latteren fra fotball-